הלכה · משנה תורה · מפרשים · אבן האזל · ספר שופטים

אבן האזל על משנה תורה, הלכות ממרים

הרב איסר זלמן מלצר

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

אבן האזל על משנה תורה, הלכות ממרים

הרב איסר זלמן מלצר

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/אבן-האזל-על-משנה-תורה-הלכות-ממרים/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק ב 4
הלכה ב 4
הלכה ג 6
הלכה ט 9
פרק ד 11
הלכה ב 11
הלכה ג 13
פרק ז 13
הלכה ז 13

פרק ב

הלכה ב

בית דין שגזרו גזרה או תקנו תקנה והנהיגו מנהג ופשט הדבר בכל ישראל, ועמד אחריהם בית דין אחר ובקש לבטל דברים הראשונים ולעקור אותה התקנה ואותה הגזרה ואותו המנהג אינו יכול עד שיהיה גדול מן הראשונים בחכמה ובמנין, היה גדול בחכמה אבל לא במנין, במנין אבל לא בחכמה, אינו יכול לבטל את דבריו, אפילו בטל הטעם שבגללו גזרו הראשונים או התקינו, אין האחרונים יכולים לבטל עד שיהיו גדולים מהם, והאיך יהיו גדולים מהם במנין הואיל וכל בית דין ובית דין של שבעים ואחד הוא, זה מנין חכמי הדור שהסכימו וקבלו הדבר בית דין הגדול ולא חלקו בו.

במה דברים אמורים בדברים שלא אסרו אותן כדי לעשות סייג לתורה אלא כשאר דיני תורה, אבל דברים שראו בית דין לגזור ולאסור לעשות סייג לתורה אלא כשאר דיני תורה, אבל דברים שראו בית דין לגזור ולאסור לעשות סייג אם פשט איסורו בכל ישראל אין בית דין גדול אחר יכול לעקרן ולהתירן אפילו היה גדול מן הראשונים.

השגת הראב"ד. ב"ד שגזרו גזרה וכו' עד שיהא גדול מן הראשונים בחכמה ובמנין. א"א ולא אפי' אליהו ובית דינו הואיל ופשט איסורן בכל ישראל כדאיתא בע"ז.

כתב הכ"מ דהרמב"ם מפרש דמה דתנן פ"א דעדיות שאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חברו עד שיהא גדול ממנו בחכמה ובמנין היינו כשנחלקו בגזרה או תקנה אבל דברים שראו ב"ד לגזור ולאוסרן ולעשות סייג אם פשט איסורו בכל ישראל אין ב"ד הגדול אחר יכול לעקרן אפילו היה גדול מן הראשונים, וביאר הכ"מ דבריו בהלכה ג' דזהו מה שכתב שם שלמד זה מדאמרינן בע"ז דף ל"ו, בכל ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו חוץ מי"ח דבר שסובר הרמב"ם שזהו החילוק בין גזרה ותקנה ובין סייג וסובר די"ח דבר הוא משום סייג, אבל לא ביאר הכ"מ החילוק בין גזרה לבין סייג.

ונראה לבאר זה ע"פ מה דאמר הגמ' בריש ברכות דף ד' ע"ב כר"ג דעיקר זמנה הוא עד עמוד השחר ומה דאמרי עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העברה, כדתניא חכמים עשו סייג לדבריהם כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר אלך לביתי ואוכל קימעה ואשתה קימעה ואישן קימעה ואח"כ אקרא קר"ש ואתפלל וחוטפתו שינה נמצא ישן כל הלילה אלא אדם בא מן השדה נכנס לבית הכנסת וכו', ומבואר דסייג הוא שלא יהא נכשל באותה מעשה גופה שלא יהא בא ממנה לידי עברה כמו הכא שמן המעשה הזאת חוטפתו שינה ולא יקרא קר"ש, אבל גזירה נוכל לומר דזהו כמו דגזרו חכמים איסור הוצאה והעברה מכרמלית אטו רה"ר שהם באמת שני מקומות אלא שאם יוציא

מכרמלית ידמה לזה ויוציא ויעביר מרה"ר.

והנה בשבת דף כ"א ע"א אומר רב דחלב מהותך שנתן לתוכו שמן מדליק ממנו לשבת ופריך שם לגזור חלב מהותך שנתן לתוכו שמן משום חלב מהותך שלא נתן לתוכו שמן ואמר ע"ז היא גופא גזרה ואנן ניקום ונגזור גזירה לגזרה, והקשה שם בתו"י אכתי הוי גזרה לגזרה מהותך אטו שאינו מהותך ושאינו מהותך שמא יטה וכתבו דחדא גזרה הוא דא"א שלא יטה והוא חדוש לומר דאי אפשר שלא יטה אכן לפי מה שבארתי דיש חילוק בין גזרה לסייג וסייג הוא היכא דיש חשש דבאותה מעשה יכשל ויעבור על איסור ברור א"כ גבי שמא יטה הלא הוא חשש שיכשל באותה מעשה כשמדליק באינו מהותך אפשר שיכשל ויטה וידליק בשבת, וא"כ יש לומר דבזה לא אמרינן דלא גזרינן גזרה לגזרה, אכן לכאורה יש סתירה ע"ז מגמ' מפורשת בשבת דף י"א ע"ב בהא דמייתי מתני' דלא יעמוד ברה"י וישתה ברה"ר וכו' ומיבעיא להו כרמלית מאי ואמר רבא היא גופה גזירה ואנן ניקום ונגזור גזרה לגזרה, והנה שם הא דלא יעמוד הוא שמא יוציא הכלי מרה"י לרה"ר או מרה"ר לרה"י ומ"מ אמר על כרמלית דהוי גזרה לגזרה, אבל באמת אין כאן סתירה דבודאי לא שייך לומר אם יעמוד בכרמלית וישתה מרה"ר יבוא לעמוד ברה"י וישתה מרה"ר דאין זה דבר מצוי וע"כ עלינו לומר דנאסור גם בכרמלית שמא יוציא הכלי מרה"ר להכרמלית ובזה אנו אומרין דכיון דכרמלית גופה גזירה אין גוזרין גזירה לגזירה והיינו דלא חיישינן לגבי כרמלית שמא יוציא הכלי לכרמלית, אבל כשמדליקין בחלב מהותך כשאנו אוסרין חלב מהותך אטו אינו מהותך ובאינו מהותך אסור משום שמא יטה ושמא יטה אינו גזירה אלא חששא וספק שמא יבוא לידי הדלקה וחלול שבת דאורייתא זה לא הוי גזירה ושייך לגזור בזה חלב מהותך אטו אינו מהותך.

ונמצא דעלינו לבאר יסוד זה דלעשות גזירה משום דבר אחר ובאותו דבר יוכל לבוא לידי איסור דאורייתא שייך לגזור, אבל היכי דעיקר האיסור הוא דרבנן וגזירה, כמו כרמלית דאסור אטו רה"ר אין אוסרין שתיה בכרמלית שמא יבוא להוציא הכלי מרה"ר להכרמלית, ומבואר דגזירה משום דבר אחר שיש בו חששא גוזרין, אבל חששא משום איסור שאיסורו רק גזירה אין חוששין.

והנה הרמב"ם בפיהמ"ש פרק במה טומנין במשנה א' כתב וטעם איסור הטמנה בתבשיל באלו הדברים המנויים וכו' והדעת היה מחייב שתהיה הטמנה בשבת בדבר שאינו מוסיף מותרת וכו' אבל אסרו גזירה שמא יטמין ברמץ והוא האפר החם לפי שהוא אינו מוסיף ואסרנו ההטמנה באפר החם מפחדנו שתהיה בה גחלת האש קטנה ובעת שמניעים האפר יחתה בגחלים ולפיכך לא התירו ההטמנה בשבת אפי' בדבר

שאינו מוסיף משום גזירת רמץ ורמץ גזירה שמא יחתה בגחלים, ואולי תקשה בעיקר שהוא אצלנו אין גוזרין גזירה לגזירה והוא שיגזרו ב"ד דבר בשעה מן השעות ואח"כ ישוב ויגזור גזירה לאותה גזירה זה הדבר אינם עושים אבל אם יהיו שתי גזירות בשעה אחת הרשות בידם והוא דבר נעשה תמיד והוא ענין אמרם כולה חדא גזירה היא, ר"ל כי מי שגזר זאת הגזירה ראה שלא תתקיים זאת הגזירה אלא בגזירה אחרת תחזק אותה ותסמוך אותה ולפיכך גזר שתי הגזירות יחד עכ"ל והאריך עוד בבאור המשנה, והנה לפי"מ שבארנו לכאורה אינו צריך לתירוצו של הרמב"ם משום שגזרו בשעה אחת וכולה חדא גזירה דהא שמא יחתה בגחלים אינו גדר גזירה אלא גדר חשש וספק ובזה שייך לגזור דבר שאינו מוסיף משום גזירת רמץ ורמץ גזירה שמא יחתה בגחלים.

ונראה דמה שהוצרך הרמב"ם לתרץ בתירוצו זהו משום דסובר דלא דמי לשמא יטה דבמדליק בחלב שאינו מהותך כיון שאינו נמשך החלב בהפתילה ויראה שעומד שיכבה קרוב הדבר שישכח ויטה לתוך החלב הנמס, וזהו חשש קרוב ואין זה בגדר גזירה, אבל כאן ברמץ כתב מפחדנו שיהיה בה גחלת האש קטנה, והיינו דבודאי באפר שיש בה גחלים ניכרים, בודאי לא יבוא להטמין בה בשבת ואם יבוא להטמין באפר ע"כ זהו כשיראה שהאפר אין בה כבר גחלים ובזה מבואר גירסת הרי"ף והרמב"ם שגורסים בסוף פ' במה מדליקין מפני מה אמרו אין טומנין בדבר שאינו מוסיף הבל משחשיכה גזירה שמא יטמין ברמץ וכתב שם הר"ן פי' דרמץ דבר שאינו מוסיף הוא ועל זה כתב הר"ן וזה שקשה בגירסא זו דודאי רמץ דבר המוסיף הוא לפיכך נראה יותר גירסת רש"י וכו' ע"ש, אבל לפי מש"כ מבואר גירסת הרי"ף והרמב"ם דהר"ן מפרש רמץ כפשוטו דכיון דאמרינן שמא יחתה בגחלים א"כ יש בו עוד גחלים וכיון שיש בהרמץ עוד גחלים ניכרים בודאי יש בו הרבה חום וא"כ הוא דבר המוסיף אבל הרמב"ם הא כתב להדיא מפחדנו שיהיה בה גחלת האש קטנה והיינו דבודאי למראית עין לא נמצא בהרמץ הזה גחלים וזהו אחר זמן שכבר נתקרר הרמץ ולא נמצא בו גחלים ולכן הרמץ הזה הוא דבר שאינו מוסיף הבל הוא ורק שכתב מפחדנו שיהיה בה גחלת האש קטנה והיינו שלא נראית וזהו רק חששא ואין זה בגדר ספק כמו שמא יטה גבי נראה ולכן אין זה אלא בגדר גזירה ולכן שייך בזה דאין גוזרין גזירה לגזירה ולכן משום דבשעה אחת גזרו.

הלכה ג

בית דין שגזרו גזרה או תקנו תקנה והנהיגו מנהג ופשט הדבר בכל ישראל, ועמד אחריהם בית דין אחר ובקש לבטל דברים הראשונים ולעקור אותה התקנה ואותה הגזרה ואותו המנהג אינו יכול עד שיהיה גדול מן הראשונים בחכמה ובמנין, היה גדול

בחכמה אבל לא במנין, במנין אבל לא בחכמה, אינו יכול לבטל את דבריו, אפילו בטל הטעם שבגללו גזרו הראשונים או התקינו, אין האחרונים יכולים לבטל עד שיהיו גדולים מהם, והאיך יהיו גדולים מהם במנין הואיל וכל בית דין ובית דין של שבעים ואחד הוא, זה מנין חכמי הדור שהסכימו וקבלו הדבר בית דין הגדול ולא חלקו בו.

במה דברים אמורים בדברים שלא אסרו אותן כדי לעשות סייג לתורה אלא כשאר דיני תורה, אבל דברים שראו בית דין לגזור ולאסור לעשות סייג לתורה אלא כשאר דיני תורה, אבל דברים שראו בית דין לגזור ולאסור לעשות סייג אם פשט איסורו בכל ישראל אין בית דין גדול אחר יכול לעקרן ולהתירן אפילו היה גדול מן הראשונים.

השגת הראב"ד. ב"ד שגזרו גזרה וכו' עד שיהא גדול מן הראשונים בחכמה ובמנין. א"א ולא אפי' אליהו ובית דינו הואיל ופשט איסורן בכל ישראל כדאיתא בע"ז.

כתב הכ"מ דהרמב"ם מפרש דמה דתנן פ"א דעדיות שאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חברו עד שיהא גדול ממנו בחכמה ובמנין היינו כשנחלקו בגזרה או תקנה אבל דברים שראו ב"ד לגזור ולאוסרן ולעשות סייג אם פשט איסורו בכל ישראל אין ב"ד הגדול אחר יכול לעקרן אפילו היה גדול מן הראשונים, וביאר הכ"מ דבריו בהלכה ג' דזהו מה שכתב שם שלמד זה מדאמרינן בע"ז דף ל"ו, בכל ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו חוץ מי"ח דבר שסובר הרמב"ם שזהו החילוק בין גזרה ותקנה ובין סייג וסובר די"ח דבר הוא משום סייג, אבל לא ביאר הכ"מ החילוק בין גזרה לבין סייג.

ונראה לבאר זה ע"פ מה דאמר הגמ' בריש ברכות דף ד' ע"ב כר"ג דעיקר זמנה הוא עד עמוד השחר ומה דאמרי עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העברה, כדתניא חכמים עשו סייג לדבריהם כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר אלך לביתי ואוכל קימעה ואשתה קימעה ואישן קימעה ואח"כ אקרא קר"ש ואתפלל וחוטפתו שינה נמצא ישן כל הלילה אלא אדם בא מן השדה נכנס לבית הכנסת וכו', ומבואר דסייג הוא שלא יהא נכשל באותה מעשה גופה שלא יהא בא ממנה לידי עברה כמו הכא שמן המעשה הזאת חוטפתו שינה ולא יקרא קר"ש, אבל גזירה נוכל לומר דזהו כמו דגזרו חכמים איסור הוצאה והעברה מכרמלית אטו רה"ר שהם באמת שני מקומות אלא שאם יוציא מכרמלית ידמה לזה ויוציא ויעביר מרה"ר.

והנה בשבת דף כ"א ע"א אומר רב דחלב מהותך שנתן לתוכו שמן מדליק ממנו לשבת ופריך שם לגזור חלב מהותך שנתן לתוכו שמן משום חלב מהותך שלא נתן לתוכו שמן ואמר ע"ז היא גופא גזרה ואנן ניקום ונגזור גזירה לגזרה, והקשה שם בתו"י אכתי הוי גזרה לגזרה מהותך אטו שאינו מהותך ושאינו מהותך שמא יטה וכתבו דחדא גזרה הוא

דא"א שלא יטה והוא חדוש לומר דאי אפשר שלא יטה אכן לפי מה שבארתי דיש חילוק בין גזרה לסייג וסייג הוא היכא דיש חשש דבאותה מעשה יכשל ויעבור על איסור ברור א"כ גבי שמא יטה הלא הוא חשש שיכשל באותה מעשה כשמדליק באינו מהותך אפשר שיכשל ויטה וידליק בשבת, וא"כ יש לומר דבזה לא אמרינן דלא גזרינן גזרה לגזרה, אכן לכאורה יש סתירה ע"ז מגמ' מפורשת בשבת דף י"א ע"ב בהא דמייתי מתני' דלא יעמוד ברה"י וישתה ברה"ר וכו' ומיבעיא להו כרמלית מאי ואמר רבא היא גופה גזירה ואנן ניקום ונגזור גזרה לגזרה, והנה שם הא דלא יעמוד הוא שמא יוציא הכלי מרה"י לרה"ר או מרה"ר לרה"י ומ"מ אמר על כרמלית דהוי גזרה לגזרה, אבל באמת אין כאן סתירה דבודאי לא שייך לומר אם יעמוד בכרמלית וישתה מרה"ר יבוא לעמוד ברה"י וישתה מרה"ר דאין זה דבר מצוי וע"כ עלינו לומר דנאסור גם בכרמלית שמא יוציא הכלי מרה"ר להכרמלית ובזה אנו אומרין דכיון דכרמלית גופה גזירה אין גוזרין גזירה לגזירה והיינו דלא חיישינן לגבי כרמלית שמא יוציא הכלי לכרמלית, אבל כשמדליקין בחלב מהותך כשאנו אוסרין חלב מהותך אטו אינו מהותך ובאינו מהותך אסור משום שמא יטה ושמא יטה אינו גזירה אלא חששא וספק שמא יבוא לידי הדלקה וחלול שבת דאורייתא זה לא הוי גזירה ושייך לגזור בזה חלב מהותך אטו אינו מהותך.

ונמצא דעלינו לבאר יסוד זה דלעשות גזירה משום דבר אחר ובאותו דבר יוכל לבוא לידי איסור דאורייתא שייך לגזור, אבל היכי דעיקר האיסור הוא דרבנן וגזירה, כמו כרמלית דאסור אטו רה"ר אין אוסרין שתיה בכרמלית שמא יבוא להוציא הכלי מרה"ר להכרמלית, ומבואר דגזירה משום דבר אחר שיש בו חששא גוזרין, אבל חששא משום איסור שאיסורו רק גזירה אין חוששין.

והנה הרמב"ם בפיהמ"ש פרק במה טומנין במשנה א' כתב וטעם איסור הטמנה בתבשיל באלו הדברים המנויים וכו' והדעת היה מחייב שתהיה הטמנה בשבת בדבר שאינו מוסיף מותרת וכו' אבל אסרו גזירה שמא יטמין ברמץ והוא האפר החם לפי שהוא אינו מוסיף ואסרנו ההטמנה באפר החם מפחדנו שתהיה בה גחלת האש קטנה ובעת שמניעים האפר יחתה בגחלים ולפיכך לא התירו ההטמנה בשבת אפי' בדבר שאינו מוסיף משום גזירת רמץ ורמץ גזירה שמא יחתה בגחלים, ואולי תקשה בעיקר שהוא אצלנו אין גוזרין גזירה לגזירה והוא שיגזרו ב"ד דבר בשעה מן השעות ואח"כ ישוב ויגזור גזירה לאותה גזירה זה הדבר אינם עושים אבל אם יהיו שתי גזירות בשעה אחת הרשות בידם והוא דבר נעשה תמיד והוא ענין אמרם כולה חדא גזירה היא, ר"ל כי מי שגזר זאת הגזירה ראה שלא תתקיים זאת הגזירה אלא בגזירה אחרת תחזק אותה

ותסמוך אותה ולפיכך גזר שתי הגזירות יחד עכ"ל והאריך עוד בבאור המשנה, והנה לפי"מ שבארנו לכאורה אינו צריך לתירוצו של הרמב"ם משום שגזרו בשעה אחת וכולה חדא גזירה דהא שמא יחתה בגחלים אינו גדר גזירה אלא גדר חשש וספק ובזה שייך לגזור דבר שאינו מוסיף משום גזירת רמץ ורמץ גזירה שמא יחתה בגחלים.

ונראה דמה שהוצרך הרמב"ם לתרץ בתירוצו זהו משום דסובר דלא דמי לשמא יטה דבמדליק בחלב שאינו מהותך כיון שאינו נמשך החלב בהפתילה ויראה שעומד שיכבה קרוב הדבר שישכח ויטה לתוך החלב הנמס, וזהו חשש קרוב ואין זה בגדר גזירה, אבל כאן ברמץ כתב מפחדנו שיהיה בה גחלת האש קטנה, והיינו דבודאי באפר שיש בה גחלים ניכרים, בודאי לא יבוא להטמין בה בשבת ואם יבוא להטמין באפר ע"כ זהו כשיראה שהאפר אין בה כבר גחלים ובזה מבואר גירסת הרי"ף והרמב"ם שגורסים בסוף פ' במה מדליקין מפני מה אמרו אין טומנין בדבר שאינו מוסיף הבל משחשיכה גזירה שמא יטמין ברמץ וכתב שם הר"ן פי' דרמץ דבר שאינו מוסיף הוא ועל זה כתב הר"ן וזה שקשה בגירסא זו דודאי רמץ דבר המוסיף הוא לפיכך נראה יותר גירסת רש"י וכו' ע"ש, אבל לפי מש"כ מבואר גירסת הרי"ף והרמב"ם דהר"ן מפרש רמץ כפשוטו דכיון דאמרינן שמא יחתה בגחלים א"כ יש בו עוד גחלים וכיון שיש בהרמץ עוד גחלים ניכרים בודאי יש בו הרבה חום וא"כ הוא דבר המוסיף אבל הרמב"ם הא כתב להדיא מפחדנו שיהיה בה גחלת האש קטנה והיינו דבודאי למראית עין לא נמצא בהרמץ הזה גחלים וזהו אחר זמן שכבר נתקרר הרמץ ולא נמצא בו גחלים ולכן הרמץ הזה הוא דבר שאינו מוסיף הבל הוא ורק שכתב מפחדנו שיהיה בה גחלת האש קטנה והיינו שלא נראית וזהו רק חששא ואין זה בגדר ספק כמו שמא יטה גבי נראה ולכן אין זה אלא בגדר גזירה ולכן שייך בזה דאין גוזרין גזירה לגזירה ולכן משום דבשעה אחת גזרו.

הלכה ט

הואיל ויש לבית דין לגזור ולאסור דבר המותר ויעמוד איסורו לדורות, וכן יש להם להתיר איסורי תורה לפי שעה מהו זה שהזהירה תורה לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו, שלא להוסיף על דברי תורה ולא לגרוע מהן ולקבוע הדבר לעולם בדבר שהוא מן התורה בין בתורה שבכתב ובין בתורה שבעל פה כיצד הרי כתוב בתורה לא תבשל גדי בחלב אמו מפי השמועה למדו שזה הכתוב אסר לבשל ולאכול בשר בחלב בין בשר בהמה בין בשר חיה, אבל בשר העוף מותר בחלב מן התורה, אם יבוא בית דין ויתיר בשר חיה בחלב הרי זה גורע, ואם יאסור בשר העוף ויאמר שהוא בכלל הגדי והוא אסור מן התורה הרי הוא מוסיף, אבל אם אמר בשר העוף מותר מן התורה ואנו נאסור

אותו ונודיע לעם שהוא גזירה שלא יבא מן הדבר חובה ויאמרו העוף מותר מפני שלא נתפרש כך מותרת שהרי לא נתפרשה, ויבוא אחר לומר אף בשר בהמה וחיה מותרת חוץ מן העז ויבוא אחר לומר אף בשר העז מותר בחלב פרה או הכבשה שלא נאמר אלא אמו שהיא מינו ויבוא אחר לומר אף בחלב העז שאינה אמו מותר שלא נאמר אלא אמו, לפיכך נאסור כל בשר בחלב אפילו בשר עוף, אין זה מוסיף אלא עושה סייג לתורה וכן כל כיוצא בזה.

השגת הראב"ד. הואיל ויש לב"ד לגזור ולאסור וכו'. א"א כל אלה ישא רוח שכל דבר שגזרו עליו ואסרוהו לסייג ולמשמרת של תורה אין בו משום לא תוסיף אפילו קבעוהו לדורות ועשאוהו כשל תורה וסמכוהו למקרא כדאשכחן בכמה דוכתי מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא, ואם לפי צורך שעה כגון אליהו בהר הכרמל אף זה דבר תורה הוא עת לעשות לד' הפרו תורתך ולא תמצא איסור מוסיף אלא במצות עשה כגון לולב ותפילין וציצית בין לשעה בין לדורות בין שקבעה בדבר תורה בין שלא קבעה.

כתב הכ"מ על השגת הראב"ד וז"ל ואם סמך השגתו במה שאמר וסמכוהו למקרא כדאשכחן בכמה דוכתי מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא, והלא רבינו אינו אומר שאסור אלא כשאומרים שהוא של תורה ממש אבל כשאומרים קרא אסמכתא בעלמא הרי הם אומרים שאינו של תורה ושאין הפסוק ההוא מורה עליו אלא שהוא אסמכתא בעלמא עכ"ל ודבריו תמוהים דלפי"ז השגת הראב"ד קיימת מגוף הברייתא כמו בקדושין דף ע"ח דתניא גרושה אין לי אלא גרושה חלוצה מנין ת"ל ואשה ומשני הגמ' ע"ז מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא וא"כ הקושיא הוא על הברייתא דלמד על חלוצה מקרא דלאשה, ולכן צריך לומר דכוונת הרמב"ם כמו שפירש בדבריו ואם יאסור בשר העוף ויאמר שהוא בכלל הגדי והוא אסור מן התורה הרי זה מוסיף, ונמצא דאינו מוסיף אלא אם יאמר שהוא אסור מן התורה אבל מה שלמדו חז"ל מקרא בלשון ת"ל או אפי' בלשון אמר קרא כדאיתא בע"ז על מתני' דשלקות של עכו"ם אסורין דאמר ע"ז מנה"מ ואמר ר"י אמר קרא אוכל בכסף תשבירני אמר ע"ז הגמ' מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא ולשון מן התורה ממש מצינו במשנה בב"מ דף ע"א גבי רבית אלו עוברין בל"ת ועוד כה"ג.

ובמה שכתב הרמב"ם בסוף ההלכה ע"ז שאסרו בשר עוף בחלב אין זה מוסיף אלא עושה סייג לתורה קשה לכאורה לפ"מ שהנחתי יסוד בהלכה ב' בענין החילוק בין גזירה ובין סייג דגזירה הוא כמו כרמלית אטו רה"ר שאינו באותו מקום אלא גזרו מקום זה אטו מקום אחר אבל הא דאסרו להדליק בחלב שאינו מהותך שמא יטה וכן אפי' בשמן כשר מה שאין קורין לאור הנר שמא יטה זהו סייג שאסרו באותו הדבר שעושה המעשה,

וא"כ קשה למה קרא כאן איסור בשר עוף סייג הא זה אינו אלא כמו גזירה שגזרו בשר העוף אטו בשר בהמה, ויש לומר דכאן גבי בשר העוף הגזירה היא הכרחית כמש"כ הרמב"ם דאפשר לדון דדוקא כמו שכתוב בתורה גדי בחלב אמו דבשר חיה מותר וגם בשר בהמה מותר חוץ מן העז וגם בשר עז מותר בחלב פרה או כבשה וגם בחלב עז מותר אם אינה אמו לכן ההכרח הוא לעשות סייג דלא בדווקא כמו שכתוב בפשוטו של מקרא ולכן גם איסור בשר עוף בחלב נקרא סייג.

פרק ד

הלכה ב

אם חלב זה אסור או מותר וכל כיוצא באלו הרי זה חולק בדבר שחייבין על זדונו כרת ושגגתו חטאת.

הלח"מ הביא כאן דברי התוס' בסנהדרין דף פ"ז גבי הך דינא שהביאו הגמ' פלוגתא דר' יוחנן ור"ל בדין אם עשירי כאחד עשר לדין שומרת יום כנגד יום שהקשו לר"ל דאמר עשירי כאחד עשר דלא בעי שימור אי אמר זקן ממרא כר' יוחנן אמאי חייב הרי מחמיר הוא ואין כאן דבר שזדונו כרת ותירצו דמשכחת לה אם נגעה בככר של תרומה וקידש בו את האשה, ולפי"ז הקשה הלח"מ במה שכתב הרמב"ם אם חלב זה אסור או מותר, ואין כאן תירוץ התוס' דאפי' יאמר על מה שאינו חלב שהוא חלב, מאי איכפת לן הרי מחמיר הוא והרי כתב רבינו לקמן דאפי' אם הוא מחמיר חייב, וכתב בזה דאם קידש בו אשה דאם היה שומן היה ראוי לאכילה והיה שו"פ ומקודשת, אבל אם הוא חלב ואין באותה חתיכה שיעור שו"פ על ליהנות ממנה אינה מקודשת עכ"ל, ודבריו תמוהין שהרי הרמב"ם האריך כאן בהלכה זו, והביא כל האופנים שאפשר לצאת הנ"מ מהוראת הזקן ממרא לדין דבר שזדונו כרת, ובכל מקום שהוצרך לומר דהנ"מ יהיה אם קידש אשה כתב מפורש, וא"כ למה לא כתב כאן בתחלת ההלכה בדין אם חלב זה אסור או מותר דנ"מ אם קידש בזה אשה, והרמב"ם סתם דבריו בסוף ההלכה וכתב בין שהיה הזקן מיקל והן מחמירין, בין שהיה הוא מחמיר והן מקילין, ומבואר להדיא בדבריו דאינו סובר כדברי התוס', ובכל מקום שבעיקר ההלכה חולקין בדבר שזדונו כרת, אפי' הזקן מחמיר והן מקילין חייב, וראיתי אח"כ שכן כתב הרדב"ז בפירושו לפרש שיטת הרמב"ם, וכתב משום דעיקר החיוב הוא כדי שלא ירבו מחלוקת בישראל כדתניא בברייתא בדף פ"ח.

ויש להוסיף בזה כיון דילפינן דהמחלוקת בין הזקן ממרא והב"ד הגדול צריך שיהיה בדבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת, ואם הזקן היה מחמיר אין מכשול לענין זדונו כרת,

אבל לענין שגגתו חטאת הא יהיה מכשול, שאם ישמע לו אחד שנזדמן ששגג בזה ויקריב חטאת הא יקריב חולין בעזרה, ואף דאין לאו מפורש בזה, אבל אסור מדאורייתא לשחוט ולהקריב חולין בעזרה והם אסורין כדתנן בקדושין דף נ"ז וילפינן שם מקרא והוא ברמב"ם פ"ב מהל' שחיטה הל' א' ויש להוכיח זה מעיקר זה דלמדו חכמים שהמחלוקת תהיה בדבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת, ואיזה מכשול יצא בזה ששגגתו חטאת גם אם הזקן מיקל, וע"כ בזה שאם אכל השומע מהזקן שהתיר שע"פ דין הוא חייב קרבן דאינו פטור אלא כשהתירו ב"ד הגדול, וזהו מכשול מה שלא יקריב קרבן שהוא מחוייב להקריב, וה"נ זהו מכשול מה שיקריבו ע"י הוראת הזקן מה שאין צריך להקריב.

וכן אם נחלקו בהשקאת סוטה אם זו צריכה לשתות או אינה צריכה, הרי זה חייב שהרי לדברי האומר צריכה אם מת הבעל קודם שתשתה הרי זו אסורה ליבמה, ולדברי האומר אינה צריכה מתייבמת.

שהרי לדברי האומר צריכה וכו' כתב על זה הכ"מ וז"ל אך קשה במש"כ וכן אם נחלקו בהשקאת סוטה וכו' שאין איסור הסוטה על יבמה להתחייב עליה כרת, וצ"ע מנ"ל הא, ורש"י פי' בענין אחר עכ"ל, וכן כתב הלח"מ וז"ל רש"י פירש בגמ' לענין כתובה, אבל לרבינו קשה כמו שהקשה הכ"מ שאין איסור הסוטה על יבמה להתחייב עליה כרת, וכן נראה מדברי רבינו פרק י' מהל' יבום וחליצה שכתב שם אבל סוטה שמת בעלה קודם שישקנה מי המרים, או שאינה בת שתיה אלא בת גירושין הרי זו חולצת ולא מתייבמת, ואם היתה לה צרה הרי צרה מתייבמת וכו', וכתב שם המ"מ והרי זו כצרת חייבי לאוין וכו' משמע דאין איסור ערוה בסוטה מספק עכ"ל, ומה שכתב הלח"מ משמע, הוא תימה דאם היתה איסור ערוה על היבם בודאי היתה צרתה אסורה.

ונראה דביבמות ריש פ"ו תנן הבא על יבמתו בין בשוגג בין במזיד בין באונס בין ברצון וכו' קנה, והרמב"ם הביא המשנה בפ"ב מהל' יבום וחליצה, וכתב על זה המ"מ ופי' קנה שזכה ויוצאה בגט אם בא להוציאה, ונראה דזה דוקא אם אינה אסורה על יבמה כמו סוטה בת שתיה, דאם אסורה ליבום אינה יבמתו, ולא קנה בביאת שוגג, א"כ החילוק פשוט בין צריכה לשתות, או אינה צריכה לדין אם בא עליה היבם בביאת שוגג אם קנה אותה ונעשית אשת איש או לא קנה אותה והבא עליה אינו חייב מיתה.

-השמטות ומלואים-

לעיל כתבתי דסוטה ספק ביאת שוגג אינה קונה אותה כיון דאינה ראויה לביאה דהא טומאה כתיב בה והנה אף שלא בארתי זה בסברא מ"מ נראה דלא דמי לחייבי לאוין דהתם הוא רק איסור אבל הכא כיון שהוא דין טומאה דהרי גם ליבם נאסרה מק"ו

דלמותר לה נאסרה לאסור לה לא כל שכן, והיינו שיש בה דין טומאה ולכן לא מהני ביאת שוגג, ושוב העירוני שכתב כן הגאון העמודי אור בתשובה צ"ו להוכיח כן מדברי הרמב"ם אלו.

הלכה ג

זה אומר טהור וזה אומר שני לטומאה ה"ז פטור מן המיתה וכן כל כיו"ב.

וכתב הכס"מ הוא ממה שנתבאר בדברי רבינו פר' שלישי מהל' ביאת מקדש ששני לטומאה שנכנס למקדש אין חייבין עליו כרת ע"כ, ודברי תימה הם דבאדם לא משכחת שני לטומאה דהא אדם אינו מקבל טומאה אלא מאב הטומאה ולא משכחת אלא בטומאה דרבנן כגון שאכל אוכלין טמאין ולא משמע דכן הוא כונת הרמב"ם ואם לגבי אוכלין יש לעיין מאי נ"מ בין ראשון לטומאה לשני.

פרק ז

הלכה ז

כיצד דנין בן סורר ומורה מביאין אותו אביו ואמו תחילה לבית דין של שלשה, ואומרין להם בננו זה סורר ומורה, ומביאין שני עדים שגנב משל אביו וקנה בשר ויין במה שגנב ואכל אותה אכילה האמורה אחר ההתראה, וזו היא עדות הראשונה ומלקין אותו כשאר חייבי מלקות שנאמר ויסרו אותו ולא ישמע אליהם, חזר וגנב משל אביו ואכל אכילה זו, אביו ואמו מביאין אותו לבית דין של שלשה ועשרים ומביאין שני עדים ומעידין עליו שגנב ואכל אכילה זו האמורה אחר שהתרו בו, וזו היא עדות אחרונה אפי' היו השנים הראשונים הם האחרונים, ואחר שמקבלין עדותן בודקין אותו שמא הקיף השער את כל הגיד, אם לא הקיף ולא שלמו לו שלשה חדשים גומרין דינו כדרך כל הרוגי בית דין וסוקלין אותו, ואינו נסקל עד שיהיו שם שלשה הראשונים שנאמר בננו זה זהו שלקה בפניכם.

ואחר שמקבלין עדותן בב"ד בודקין אותו שמא הקיף השער את כל הגיד, הכ"מ כתב ע"ז צ"ע שלא הצריך לבדוק אם הקיף זקן אלא בעת שרוצים לגמור דינו למיתה, למה לא הצריך לבדקו קודם שילקוהו שאם הוא גדול כיון שאינו נעשה בן סורר ומורה לאו בר מלקות הוא עכ"ל, וכתב על זה הלח"מ דלענין מלקות מוקמינן לי' אחזקתו הראשונה דעדיין לא הקיף כמו שהוא עד עתה עד שיתברר לנו שהקיף אבל לענין מיתה לא סמכינן אחזקה אלא צריך לבודקו, וסברתו אינה ברורה דמנלן לחלק בין מיתה למלקות ולמה לא נברר גבי מלקות כיון שאפשר לברר, אך באמת מדברי הרמב"ם בהלכה ה' מוכח

דכל החילוק בין הקיף או קודם שהקיף אינו אלא לדין סקילה שכתב וכן איש שגדל והרי הוא ברשות עצמו אינו נסקל מפני שגנב ואכל ושתה אכילה זו המכוערת הא כיצד מפי השמועה למדו שאין דין זה אלא בבן שלש עשרה ויום אחד שהביא שתי שערות עד שיקיף כל הגיד הרי הוא ברשות עצמו ואינו נסקל ומבואר דכל הדין שאם הקיף פטור אינו אלא בדין סקילה.

ובטעמו של הרמב"ם נראה דסובר דקרא דכי יהיה לאיש בן סורר ומורה איננו שומע בקול אביו ובקול אמו ויסרו אותו ולא ישמע אליהם והנה אף שהפסוק הוא לחייבו מלקות מדין בן סורר ומורה דבלא זה לא היה מתחייב במלקות מפני שהוא קטן ולא בר מלקות הוא, אבל עיקר הפסוק הוא הקדמה לפסוק שלאחריו דכתיב ותפסו בו אביו ואמו וגו' עד ורגמוהו וגו' ועיקר מה דכתיב ויסרו אותו זהו על הב"ד של שלשה ועל זה לא כתיב התנאי של בן ולא הראוי לקרותו אב, אלא דבקרא דכתיב ויסרו אותו הוא גם הלכה דכיון דהוא סורר ומורה וגנב משל אביו ואכל בשר ושתה יין מלקין אותו וזהו הקדמה לעיקר קרא שאחריו דכתיב ורגמוהו, ולכן גם בתחילת הפסוק דכתיב כי יהיה לאיש בן סורר ומורה וכתוב בן זהו הקדמה על הפסוק שאחריו דכתיב ורגמוהו, אבל דין המלקות לא שייך לדין בן סורר ומורה ולא צריך לזה התנאי ד"בן".